

ТРИВОЖНІСТЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Ф. А. Геккієва

Криворізький державний педагогічний університет, faridaxz@gmail.com
Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та вікової психології Н. М. Макаренко

Вступ. Рівень тривожності в сучасних стресових умовах наразі є однією з факторів формування дитини як особистості. Ще у молодшому шкільному віці закладаються основні особистісні якості, які впливають на подальший психологічний розвиток дитини.

Існує багато наукових робіт, присвячених тривожності. Саме ця проблема, на думку науковців, є в основі багатьох психологічних труднощів дитини (Ч. Спілберг, А. Прихожан, А. Мікляєва, В. Астапов). Зокрема А. Мікляєва, докладно описує шкільну тривожність, що виникає в результаті шкільного неблагополуччя, яке може бути пов'язане з безліччю аспектів. Це підвищена складність навчальної програми і, як наслідок, навчальні перевантаження, неадекватні вимоги батьків, конфлікти з вчителями, труднощі при взаємодії з однолітками [1]. Значну увагу означеній проблемі приділяли викладачі Криворізького державного педагогічного університету Н.М.Макаренко та С.А.Прахова у статті «Напрямки превенції шкільної тривожності молодших школярів: реалії сьогодення та перспективи «нової української школи» (на прикладі лонгітюдного дослідження).

В сучасній науці проблеми тривожності розглядаються саме в контексті вікової та загальної психології. Вивчення гендерного аспекту запропонує новий ракурс у вивченні цієї проблеми.

Основний матеріал. На думку психолога А. М. Прихожан, тривожність - переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки [2]. Робота з дітьми молодшого шкільного віку, які пішли до школи, є однією з найважливіших питань, пов'язані з їх адаптацією до мінливих соціальних і життєвих умов.

Адаптація до нових умов у молодшому шкільному віці часто породжує тривожність. Суть адаптації полягає в процесі активної взаємодії організму з зовнішнім середовищем з метою пристосування до її умов. Для людини, крім біологічної адаптації необхідно пристосування до соціальних умов, вміння змінювати свою поведінку залежно від зміни соціальних умов. При вступі до школи, до нових умов життя перед дитиною виникає необхідність перетворювати у нові сформовані комунікативні та поведінкові алгоритми. Зміна навколишнього середовища, нова обстановка, зустріч з незнайомими дітьми і дорослими, розбіжність прийомів сімейного виховання з тими, що застосовуються в освітній організації, нарешті, зміна соціального статусу загострюють і ускладнюють процес адаптації. Крім того, адаптація до школи - процес багатоплановий, розуміється як пристосування дитини до нової системи соціальних умов, нових стосунків, вимогам, видами діяльності, режиму життєдіяльності, зазначає Б. Сергеева [3]. Соціальні умови переломлюються через внутрішні, визначають формування і прояв особистісних властивостей (в тому числі і тривожності) в конкретні історичні періоди [4].

На думку А. Тімохіної, тривожність, як і страх, є емоційною реакцією на небезпеку. На відміну від страху тривожність характеризується, перш за все, розпливчатістю і невизначеністю. Тривога, як відзначав Гольдштейн, викликається такою небезпекою, що загрожує самій сутності або ядру особистості. Тривожність - схильність індивіда до переживання тривоги, характеризується низьким порогом виникнення реакції тривоги; один з основних параметрів індивідуальних відмінностей [5]. Причиною виникнення тривоги завжди є внутрішній конфлікт, суперечливість прагнень дитини, коли одне його бажання суперечить іншому, одна потреба заважає іншій. Внутрішній тривожний стан дитини може бути викликано: суперечливими вимогами до нього, що виходять із різних джерел (або навіть з одного джерела, коли батьки суперечать самі собі, то дозволяючи, то грубо забороняючи одне й те саме); неадекватними вимогами, які не відповідають

можливостям і прагненням дитини; негативними вимогами, які ставлять дитину в принижене, залежне становище. У всіх трьох випадках виникає почуття «втрати опори»; втрати міцних орієнтирів у житті, непевність у навколишньому світі.

Дослідити таку значну за глибиною, обсягом тему та представити результати у одній статті – важко. Тому ми акцентували увагу на гендерній диференціації тривожності дітей молодшого шкільного віку у період адаптації. Дослідження було проведено на початку 2019 року в Криворізькій загальноосвітній школі. Загальна вибірка досліджуваних 26 осіб (14 хлопців та 12 дівчат першого класу).

Дослідження рівня тривожності було проведено на основі методики «Неіснуюча тварина». Для отримання результатів діти вигадали та малювали неіснуючу тварину, придумували підпис. Для обробки результатів (див. рис.1) ми аналізували кожен малюнок дітей, звертаючи увагу на деталі, що свідчать про рівень тривожності школяра (сила натиску олівця, контури деталей на малюнках та контур фігури у цілому, очі та рот тварини, їх розмір тощо).

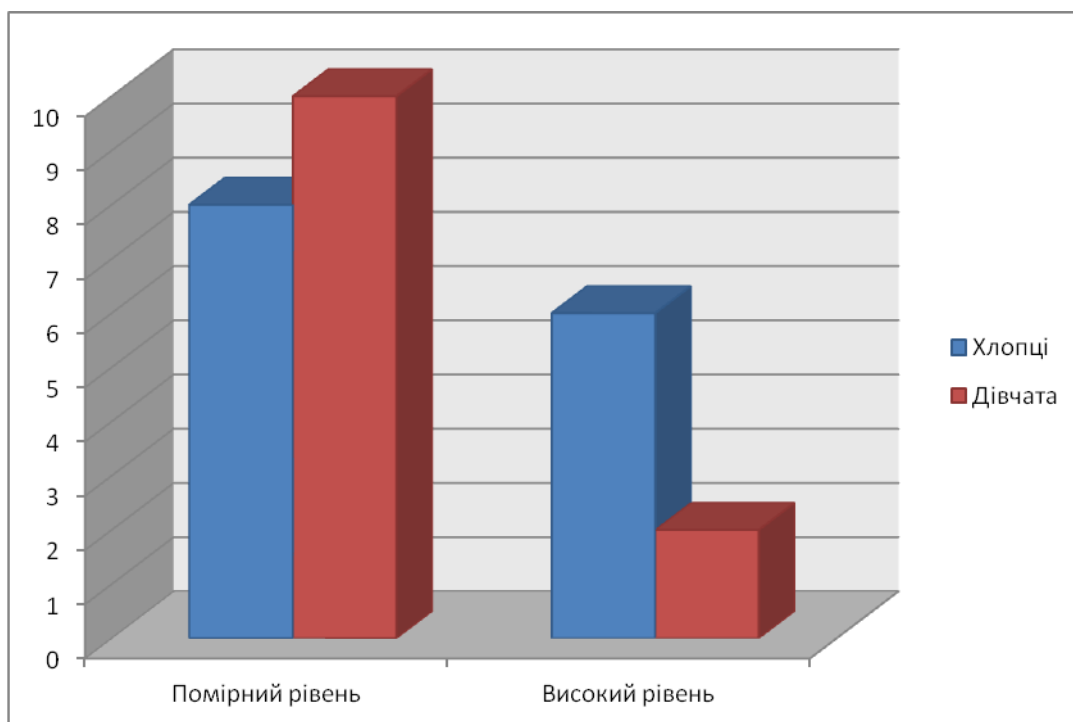

Рис. 1. Результати рівня тривожності у молодшому шкільному віці

За результатами дослідження, проведеного в одній з міських шкіл, можна зробити висновок, що лише 17% (2 осіб) дівчаток мають високий рівень тривожності у першому класі. На першому малюнку ми звернули увагу на очі неіснуючої тварини, саме вони вказують на рівень страху та тривожності, який людина не усвідомлює: райдужки очей промальовано не з першого разу, сильний натиск на олівець (див рис. 2) . На другому малюнку багато жирних ліній, промальованих двічі, бачимо сильний натиск на олівець при малюванні контуру.

Рис. 2. Малюнок дівчини

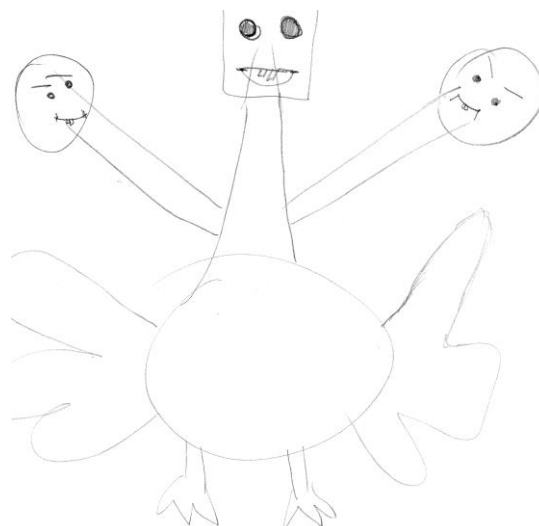

Рис. 3. Малюнок хлопця

Досліджено, що 43% школярів чоловічої статі мають високий рівень тривожності у період адаптації (8 хлопчиків). Про це свідчать такі деталі: закритий рот, збільшенні у розмірах очі, наведені жирною лінією та ярко виділений контур фігури. На одному з проаналізованих малюнках ми побачили 3 голови, що дивляться один на одного (див. рис. 3): це може означати внутрішній конфлікт учня та його тривожність.

Ми проаналізували, що хлопці молодшого шкільного віку мають високий рівень тривожності частіше за своїх однолітків жіночої статі. Це може бути обумовлено тим, що батьки ставлять більш високі вимоги до хлопців, ніж до дівчат. Як відомо, однією з найбільш частих причин тривожності є завищені вимоги до учня з боку батьків або педагогів,

негнучка, догматична система виховання, яка не враховує власну активність дитини, її інтереси, здібності і схильності. Батьки орієнтують хлопців на високі, не доступні йому досягнення в спорті, мистецтві, нав'язують йому образ справжнього чоловіка, сильного сміливого, спритного, який знає поразок, невідповідність яким (а відповідати цьому образу неможливо) боляче б'є по хлоп'ячому самолюбству [3]. Слід зазначити, що ми порівняли отримані цього року результати рівня тривожності, коли діти почали навчатися у новій українській школі (НУШ), з результатами минулого року (дослідження шкільного психолога). Минулорічні «першачки» демонстрували більш високий рівень тривожності, як серед хлопців так і серед дівчат.

Висновки. Шкільна тривожність у період адаптації є однією з проблем батьків, шкільного психолога та класного керівника. Стаючи школярем і переходячи від одного етапу шкільного життя до іншого, дитина не просто пристосовується до наявної ситуації школи. На основі сформованих у нього особистісних якостей і виникли в попередньому віці потреб, він, так чи інакше, переломлює вплив школи і (свідомо і несвідомо) займає по відношенню до неї внутрішню позицію. У психології існує поняття «внутрішня позиція», під якою мається на увазі сукупність всіх відносин дитини до дійсності, що склалася в певну систему [3]. Результати дослідження показали, що хлопці молодшого шкільного віку частіше мають високий рівень тривожності у період адаптації ніж дівчата. Вони гостро реагують на нові соціальні умови, закриваються від навколишнього світу та відчують тривогу. Високий рівень шкільної тривожності є показником несприятливого емоційного стану, що ускладнює процес адаптації першокласників до навчання в школі [3].

Література

1. Кирилина С. В. Социально-психологический анализ детерминаты переживаний тревоги у подростков. *Национальный психологический журнал*. Москва. 2013. №4 (12). С. 36-43.
2. Малыгина А. С. Тревожность в подростковом возрасте как фактор, влияющий на поведение в конфликтной ситуации. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. Т. 39. С. 3346–3350. URL: <http://e-koncept.ru/2017/970996.htm>.

3. Сергеева Б. В. Проблема тревожности в процессе адаптации младших школьников. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. Т. 34. С. 62–70. URL: <http://e-koncept.ru/2017/771151.htm>.
4. Сольнин Н. Э., Лебедева Е. П. Психологические причины тревожности в подростковом возрасте. *Ярославский педагогический вестник*. Ярославль. 2016. №6. С. 281 – 282.
5. Тимохина А. С. Гендерные особенности проявления тревожности у подростков. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2015. Т. 10. С. 11–15. URL: <http://e-koncept.ru/2015/95046.htm>.